

Ana
Kršinić-
Lozica

Modeli-voajeri Branka Balića

Branko Balić, *Portreti umjetnika*

Foto Galerija Lang, Samobor

1.3.-22.3.2009.

AUTORICA PREDGOVORA: Sandra Križić Roban

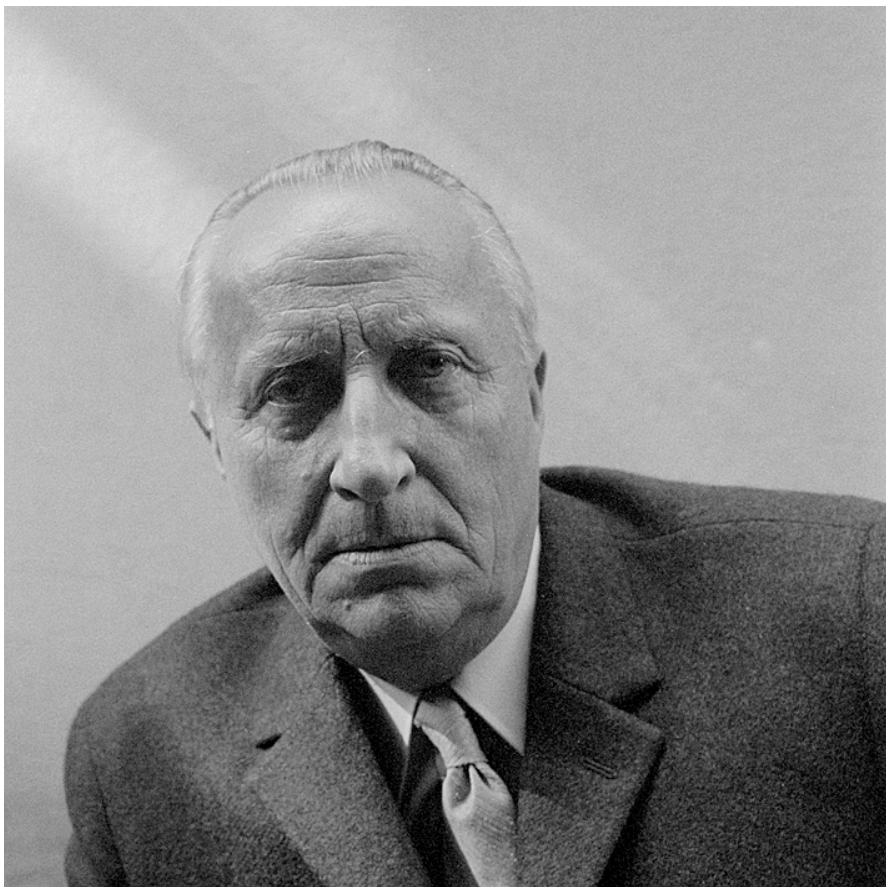
U samoborskoj Fotogaleriji Lang postavljena je izložba fotografskih portreta Branka Balića, povjesničara umjetnosti koji je radio kao fotograf i snimatelj Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu u čijem je arhivu pohranjeno 13 000 njegovih negatifa. Odabrani portreti iz Balićeve ostavštine su u suradnji Foto Galerije Lang i Instituta za povijest umjetnosti po prvi put izloženi, a prikazuju sudionike hrvatske kulturne scene '60-ih i '70-ih godina. Ime portretirane osobe ispod svake fotografije sugerira posjetitelju da poveže fotografirano lice s poznatim imenom i onime što o toj osobi zna, smještajući ga tako u širi povijesni kontekst. Balićeve fotografije, međutim, nemaju samo funkciju dokumentirati, spasiti lica od zaborava, upoznati nas izgledom ljudi što su ušli u domaću povijest umjetnosti ili posvjedočiti o minulim vremenima. Njihovim izlaganjem na bijelom zidu galerijskog prostora prije svega se otkrivaju različiti modusi reprezentacije kojima se Balić koristi.

Iako su sve izložene fotografije tematski objedinjene naslovom *Portreti umjetnika*, one toj temi ne pristupaju uvijek na isti način. Ta heterogenost djelomično je rezultat naknadnoga kustoskog odabira iz mnogo većeg opusa, ali isto tako pokazuje i različite načine kojima fotograf prilazi tom, samo naizgled običnom i tradicionalnom žanru, otkrivajući mogućnosti konstrukcije identiteta osoba na fotografiji, kao i različita značenja koja se pritom proizvode.

Fotografije koje smještaju umjetnike u njihovo radno okruženje, uglavnom atelijer ili izložbeni prostor, tako u prvi plan stavljaju društvenu ulogu modela. Kožarić je prikazan kako oblikuje skulpture, a članovi Gorgone u trenutku njihova druženja, izmještenog u sferu estetskog iskustva, sugeriranu prostorom galerije unutar kojeg su snimljeni. Portreti umjetnika u njihovu radnom okruženju ne pružaju intiman uvid u njihovu osobnost (prikazom karakterističnog izraza lica ili govora tijela), nego konstruiraju njihovo javno lice. Informacije o fotografiranoj osobi dobivamo iz njihove okoline - promišljenim komponiranjem prostornih odnosa neki se izvanjski element dovodi s portretiranom osobom u vezu putem analogije. Taj izvanjski element redovito je umjetnički predmet što ga je napravio portretirani umjetnik, preko kojeg se konstruira prikaz njegove ličnosti. Bakićev rad što visi na zidu prostorije u kojoj je kipar fotografiran nalazi se točno iza njegove glave okružujući je poput aureole, lice Jagode Buić nazire se kroz njezino tkanje, Kosta Angeli Radovani sjedi u istoj pozi kao jedna od njegovih brojnih skulptura poredanih na policama iza njega, dok razgolićeni Vasilije Jordan pozira ispred bijelog platna svoje buduće slike.

Drugi pak pristup temi portreta možemo vidjeti u fotografijama što prikazuju osobe u krupnom planu ispred nedefinirane pozadine (uglavnom sive ili bijele plohe zida). One pružaju vrlo malo općenitih informacija koje bi snimljene osobe smjestile u određeni vremenski period, mjesto, neku profesiju ili

→ Branko
Balić, *Kamilo*
Tomba, 1969.

klasu (iznimka je jedino Vinko Bavčević s karakterističnom francuskom kapom na glavi) – jedino se po nekim frizurama, dolčevitama i okvirima naočala može prepoznati moda 60-ih. *Studium* tih fotografija jedva da postoji; kad ne bi bilo imena i prezimena modela ispod svake fotografije, teško bi bilo zaključiti u koji društveni kontekst smjestiti lica što nas promatraju s fotografija. Iako ti portreti prikazuju modele iz osobnog i intimnog ugla, odajući njihova privatna lica, oni problemu psihološke karakterizacije ne prilaze uvijek na isti način. Tako su portreti Grge Gamulina i Oskara Hermana bliski tradiciji realističkog portreta po spoju tipa ličnosti s individualnim karakteristikama koji sugerira psihološku dubinu i navodi promatrača da portret interpretira kao izraz prave, unutrašnje strane modela. Ta dva portreta bliska su poetici

Dabčevih portreta umjetnika za koje je Radoslav Putar kazao kako pokazuju unutrašnju fizionomiju i duhovni profil modela što ih je uhvatilo pronicljivo oko intuitivnog psihologa. No portret Grge Gamulina naslonjenog na stol s nalivperom u ruci i britkog pogleda preko naočala, gdje Gamulin izgleda upravo kao oličenje profesora, rezultat je korištenja unaprijed kodiranih i klasificiranih tipova ličnosti i društvenih uloga, baš kao što su osebjuni izraz Hermanova lica i njegova karakterna pojava kao prototip odavno prisutni u vizualnoj memoriji povijesne portretistike.

Na ostalim pak portretima u krupnom planu Balić izbjegava realističku poetiku dviju upravo opisanih fotografija. Modeli ne poziraju – oni pokazuju mirna, bezizražajna ili ozbiljna lica koja ne odaju mnogo, koja nisu prepoznatljiva jer nisu tipizirana, nisu

klasificirana u neki društveni tip. Upečatli-va je na tim portretima upravo ta odsutnost portretiranja, isticanja karakternih obilježja modela da bi se konstruirao njihov psihološki profil. Portreti prikazuju ambivalentna lica koja pred objektivom ne preuzimaju društvene maske.

Poetika prisutna na većini tih portreta u krupnom planu koja se temelji na odmaku od realističkog portreta i odbijanju psihološkog i društvenog portretiranja modela najjasnije je izražena u ulozi koju na fotografiji ima pogled modela. Fokus svih portreta je na pogledu, bilo da je riječ, u većini slučajeva, o intenzivnom pogledu koji je direktno usmjeren prema objektivu ili o naglašenoj odsutnosti pogleda koji je zasjenjen, zaklonjen refleksijom na naočalama ili okretanjem lica od fotoaparata, što onemogućava čitanje lica zatvorenog u sebe, promatraču ne posve dokučivu, ali impliciranu sferu duševne unutrašnjosti portretirane osobe. Tako je između portreta koji u krupnom planu pokazuju lica kako gledaju u objektiv izložena fotografija Vanje Radauša u biblioteci na kojoj umjetnik sklanja svoje lice od promatračeva pogleda čitajući knjigu, dok iza njega među knjigama proviruju brojne portretne fotografije, slike i biste s mnoštvom očiju usmjerenih prema promatraču – umjesto Radauševa lica otkriva ju nam se portreti drugih.

Premda je pogled što ga model upućuje pretpostavljenom promatraču opće mjesto kako fotografskih tako i slikarskih portreta, na Balićevim fotografijama on je potenciran

nekom specifičnom samosviješću, izrazitim intenzitetom kojim osobe gledaju u kameru, kao i približavanjem objektivu koji, kao što primjećuje Sandra Križić Roban u katalogu izložbe, potpuno ulazi u pejzaž lica. Direktni pogled, umjesto da razotkrije osobu tuđem pogledu i posluži kao ogledalo duše, čini upravo suprotno. Agresivna upornost zamrznutih, uhvaćenih pogleda stvara dojam da model promatra promatrača. Od voajera koji zadire u intimni prostor psihe i lica nepoznatih osoba, promatrač je sveden na objekt koji promatraju i u čiji privatni prostor zadiru lica što se unose u čitavo polje fotografije. Dojam što ga ostavljaju modeli voajeri koji gledaju, a ne vide počiva na paradoksu fotografiranog pogleda koji, prema Barthesu, odvaja pažnju od percepcije, namjeru od cilja, razotkrivajući esencijalno ludilo fotografije koja daje neku vrstu vremenske halucinacije, privid komunikacije s mrtvima.

Po prvi put javno predstavivši do sada neizlagane Balićeve portrete, ova je izložba fotografije koje su dugo bile tretirane prvenstveno kao dokumentarni materijal pokazala kao autentičan umjetnički opus. Premda su mnogi od izloženih portreta bili objavljeni u monografijama i katalozima kao popratni materijal koji pruža informacije o umjetničkim zbivanjima ili liku nekog umjetnika, tek kada su izloženi u većem broju odnosno objedinjene u izložbenu cjelinu, postaju očite njihove zajedničke karakteristike, upućujući na prepoznatljive autorske poetike. ✕